

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF ENSURING FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF AGRIBUSINESS ENTITIES IN THE CONDITIONS OF ACHIEVING SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

У статті здійснено наукове обґрунтування методологічного забезпечення процесу удосконалення механізмів і інструментів зміцнення фінансово-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу. Встановлено, що сучасні виклики, такі як посилення конкуренції на глобальних ринках агропродукції, нестабільність фінансових ринків, коливання валютних курсів, підвищення вартості кредитних ресурсів, а також негативні наслідки воєнних дій та зміни клімату, створюють додаткові ризики для ефективного функціонування суб'єктів агробізнесу. Визначено, що фінансово-економічна безпека суб'єктів агробізнесу – це стан системи, сформований економічним і фінансовим потенціалом та ефективними заходами керуючого впливу. Зазначено, що подальший ефективний розвиток суб'єктів агробізнесу в сучасних умовах невизначеності передбачає трансформацію системи управління викликами та загрозами із зовнішнього та внутрішнього середовища й розробку ефективних заходів щодо їх нівелювання з метою зниження наслідків. У статті запропоновані основні елементи механізму методологічного забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу. В роботі розроблена стратегія забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу на національному рівні включає цільові орієнтири, завдання та форми регуляторного впливу на турбулентні події.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека, управління, методологія, агробізнес, підприємства, конкурентоспроможність, сталий розвиток, потенціал, інвестиційна привабливість.

The article provides a scientific justification for the methodological support of the process of improving mechanisms and tools for strengthening the financial and economic security of agribusiness entities. This allows them to increase their resilience to internal and external challenges and creates conditions for long-term development, innovative activity and integration into international economic processes. It has been established that modern challenges, such as increased competition in global agricultural markets, instability of financial markets, exchange rate fluctuations, increasing the cost of credit resources, as well as the negative consequences of military actions and climate change, create additional risks for the effective functioning of agribusiness entities. It is determined that the financial and economic security of agribusiness entities is the state of the system, formed by economic and financial potential and effective measures of management influence. It allows achieving the set strategic goals, neutralizing negative impacts from the external and internal environment, thereby maintaining the "safety margin" necessary for further expanded development. It is noted that the further effective development of agribusiness entities in modern conditions of uncertainty involves the transformation of the system for managing challenges and threats from the external and internal environment and the development of effective measures to level them in order to reduce the consequences. The article proposes the main elements of the mechanism for methodological support of the financial and economic security of agribusiness entities. They take into account the integration of the actions of state, public, economic and other structures. In symbiosis with the needs of agribusiness entities, they allow for timely elimination of the challenges of the spatial and industry environment and determine the need for relevant tools for identifying and eliminating existing threats. The paper develops a strategy for ensuring the financial and economic security of agribusiness entities at the national level, including target benchmarks, tasks, and forms of regulatory influence on turbulent events.

Key words: financial and economic security, management, methodology, agribusiness, enterprises, competitiveness, sustainable development, potential, investment attractiveness.

УДК 338.24:334

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.19-43>

Столяренко О.М.¹

д.е.н., доцент,
Національна академія
Служби Безпеки України

Зоря О.П.²

д.е.н., професор,
Полтавський державний
аграрний університет

Бондаренко О.Д.

аспірант,
Полтавський державний
аграрний університет

Радлінський М.С.

аспірант,
Полтавський державний
аграрний університет

Stoliarenko Olena

National Academy
of the Security Service of Ukraine
Zoria Oleksii

Poltava State Agrarian University

Bondarenko Oleh

Poltava State Agrarian University

Radlinskiy Mykola

Poltava State Agrarian University

Постановка проблеми. Забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу є однією з ключових умов сталого розвитку аграрного сектору, оскільки саме вона визначає їхню здатність протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам, підтримувати платоспроможність та інвестиційну привабливість у довгостроковій перспективі. Сучасні умови господарювання характеризуються високою волатильністю ринків, коливаннями цін

на сільськогосподарську продукцію, зростанням собівартості ресурсів, посиленням конкуренції та впливом глобальних ризиків – від зміни клімату до геополітичної нестабільності. У таких умовах ефективно управління фінансово-економічною безпекою дозволяє аграрним товаровиробникам забезпечити стабільність грошових потоків, оптимізувати структуру витрат, мінімізувати боргове навантаження, захистити активи та підвищити

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3134-3201>

² ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5916-4689>

стійкість до кризових явищ. Важливою складовою цього процесу є впровадження сучасних фінансових інструментів управління ризиками, страхування врожаю та майна, диверсифікація джерел доходів і активна співпраця з державними та міжнародними інституціями. Такий підхід не лише створює передумови для збереження конкурентоспроможності аграрних товаровиробників на внутрішньому й зовнішньому ринках, але й сприяє розвитку інвестиційного потенціалу, зміцненню продовольчої безпеки та забезпечує сталий розвиток держави у сучасних складних умовах.

Таким чином, дослідження питань фінансово-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу є надзвичайно актуальним у сучасних умовах трансформації національної та світової економіки, оскільки аграрний сектор відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки, формуванні валютних надходжень та підтриманні соціальної стабільності сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретико-методологічні та прикладні аспекти забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу досліджувались і висвітлені у роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Значний науковий доробок у розгляді і наукове осмислення цього питання зробили: Ареф'єва О. [1], Блакита Г. [2], Гуляєва Н. [2], Заставнюк О. [8], Кіржецький Ю. [5], Кіржецька М. [5], 6. Кліпун А. [6], Коваленко О. [7], Кубай О. [8], Кузенко Т. [1], Кухар О. [9], Мулик Т. [10], Мулик Я. [10], Потапук І. [12], Правдюк Н. [10], Ситник Г. [2], Соломіна Г. [11], Яценко Л. [7] та інші. Незважаючи на значну кількість досліджень, які стосуються вивчення проблем забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу, питання наукового обґрунтування методологічного забезпечення процесу удосконалення механізмів і інструментів зміцнення фінансово-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу потребує подальших досліджень з урахуванням сучасних викликів.

Постановка завдання. Сучасні виклики, зокрема посилення конкуренції на глобальних ринках агропродукції, нестабільність фінансових ринків, коливання валютних курсів, підвищення вартості кредитних ресурсів, а також негативні наслідки воєнних дій та зміни клімату, створюють додаткові ризики для ефективного функціонування суб'єктів агробізнесу. Недостатній рівень їх фінансово-економічної безпеки може призвести до зниження платоспроможності, втрати інвестиційної привабливості, скорочення виробничих потужностей і навіть до виходу з ринку, що у свою чергу загрожує національним економічним інтересам. Саме тому виникає необхідність наукового обґрунтування методологічного забезпечення процесу удосконалення механізмів та інструментів зміцнення фінансово-економічної безпеки

суб'єктів агробізнесу, що дозволить не лише підвищити їхню стійкість до внутрішніх і зовнішніх викликів, а й створить умови для довгострокового розвитку, інноваційної активності та інтеграції в міжнародні економічні процеси.

Відповідно до вищенаведеного, метою даного дослідження є обґрунтування теоретичних підходів та розроблення методологічних засад забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу в умовах досягнення цілей сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Проведені емпіричні дослідження свідчать, що загрози фінансово-економічній безпеці суб'єктів агробізнесу є багатомірними та охоплюють як внутрішні, так і зовнішні чинники, що впливають на стабільність їх функціонування. Серед основних внутрішніх загроз більшість дослідників [2; 3; 7; 9; 12] виділяють недостатню диверсифікацію виробництва та фінансових потоків, неефективне управління витратами, низький рівень ліквідності та надмірну кредитну залежність, що підвищує ризики неплатоспроможності у періоди коливань ринку. Зовнішні загрози пов'язані зі зростаючою волатильністю світових цін на сільськогосподарську продукцію, інфляційними процесами, нестабільністю валютних курсів, обмеженням доступу до міжнародних фінансових ресурсів, а також впливом геополітичних конфліктів і зміни клімату, що прямо позначаються на врожайності та доходах виробників. Сукупність цих загроз формує складне середовище господарювання, у якому відсутність ефективної системи управління фінансово-економічною безпекою може призвести до суттєвих втрат капіталу, зниження інвестиційної привабливості та навіть до банкрутства підприємств аграрної сфери.

На нашу думку, фінансово-економічна безпека суб'єктів агробізнесу – це стан системи, сформований економічним і фінансовим потенціалом та ефективними заходами керуючого впливу, що дозволяє досягати поставлених стратегічних цілей, нейтралізуючи негативні впливи з боку зовнішнього та внутрішнього середовища, тим самим зберігаючи необхідний для подальшого розширеного розвитку «запас міцності».

Дослідження вітчизняних авторів інституційного середовища діяльності суб'єктів агробізнесу [4; 7; 8; 9] у сучасних умовах розвитку вітчизняної економічної системи у взаємозв'язку з необхідністю досягнення цілей сталого розвитку та вирішення багатоаспектних завдань забезпечення їх фінансово-економічної безпеки дозволило ідентифікувати наявність великої проблеми – неадаптивність інституційного забезпечення за такими його складовими елементами, як нормативно-правові інститути, інфраструктура, інститути взаємодії тощо.

Зазначені фактори, поряд з макрофакторами та факторами мезорівня, формують загрози нерівності умов розвитку суб'єктів агробізнесу, зниження мотивації підприємств галузі до сталого розвитку, втрати фінансової стійкості та платоспроможності, зростання витрат на виконання адміністративних вимог, зниження ступеня прозорості фінансової звітності, зростання масштабів тіньової економіки, обмеження інноваційного потенціалу, нерівномірності підтримки суб'єктів агробізнесу, вразливості їх цифрової інфраструктури, зниження інноваційного потенціалу підприємств галузі, нестабільність законодавства та інші. Зазначені обставини послужили основою розробки концептуальної моделі забезпечення діяльності суб'єктів агробізнесу, яка враховує їх галузеву специфіку (рис. 1).

При цьому суб'єкти агробізнесу розглядаються не тільки як інструмент економічного зростання на національному, а й як самостійний об'єкт [1; 10; 11], який вимагає створення специфічних умов для забезпечення сталого розвитку під впливом можливих та поточних загроз фінансово-економічної безпеки, застосування нових форм та методів аналізу їх діяльності з метою підтримки реалізації загальних принципів життєздатності підприємницьких структур, а також удосконалення їх систем та механізмів управління.

Подальший ефективний розвиток суб'єктів агробізнесу в сучасних умовах невизначеності передбачає трансформацію системи управління викликами та загрозами із зовнішнього та внутрішнього середовища й розробку ефективних заходів

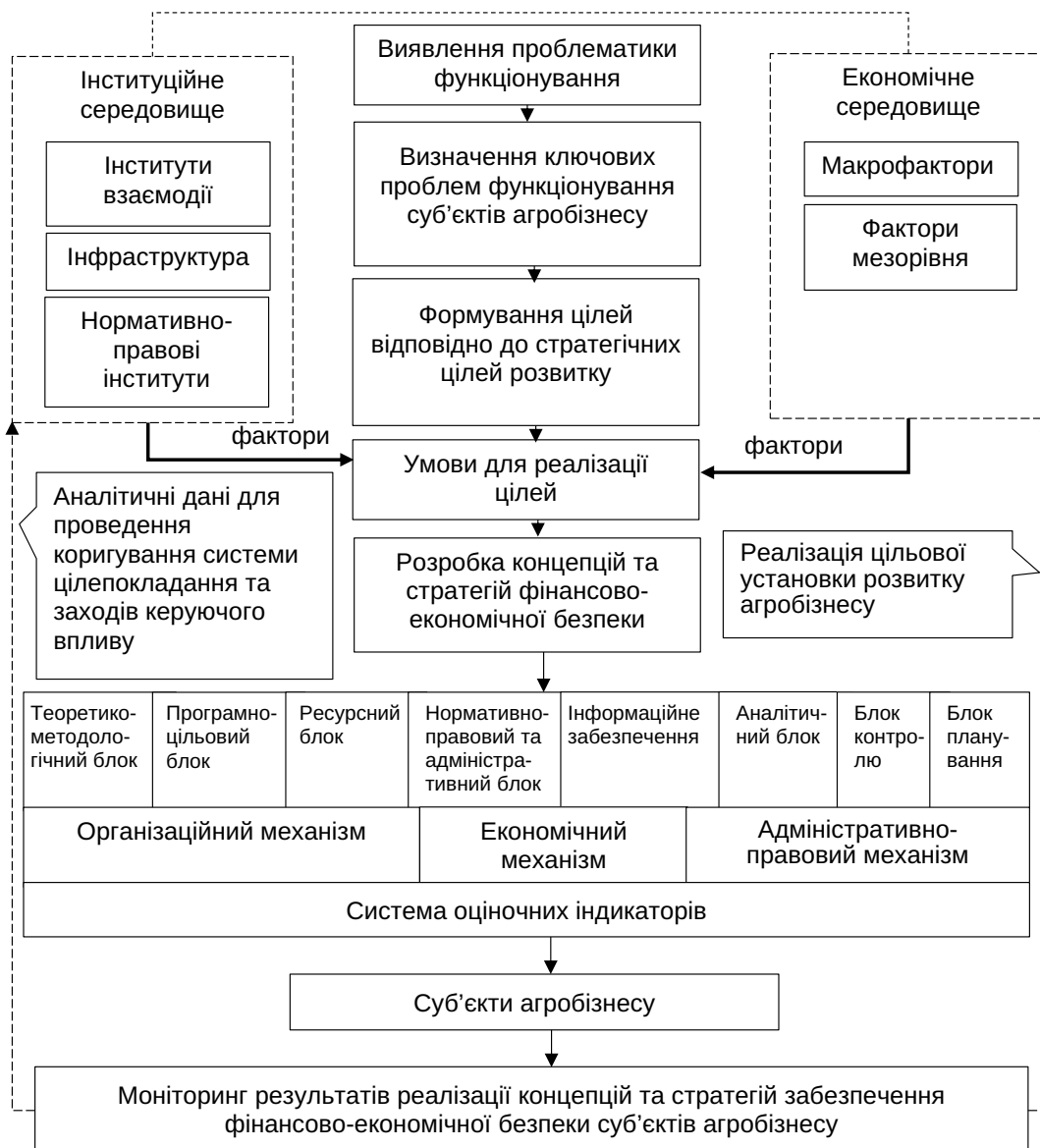

Рис. 1. Концептуальна модель забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу

Джерело: розроблено авторами

щодо їх нівелювання з метою зниження наслідків. Концептуальні основи побудови системи методичного забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу для досягнення цілей сталого розвитку держави в частині активізації агровиробництва та забезпечення його фінансово-економічної безпеки, спирається на амбівалентність інваріантних складових, гармонізацію процесів об'єктно-суб'єктної взаємодії та пошуку компромісу для усунення, зниження наслідків загроз (рис. 2).

Ефективність збалансованого застосування комплексу систематизованих елементів системи методологічного забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу визначається послідовністю та обґрунтованістю заходів у рамках проходження стратегії стабілізації та подальшої трансформації до зростання, що спирається на результати, які містяться в аналітичному блоці.

На основі проведених досліджень нами розроблено елементи стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу на національному рівні. Стратегія враховує динамічні

зміни інституційного середовища та базується на принципах самоорганізації, трансформації, а також узгоджується з Стратегією сталого розвитку України до 2030 року та Стратегією розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року [3] (рис. 3).

Таким чином, стратегія забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу на національному рівні – це системно розроблені, науково обґрунтовані та узгоджені з державними пріоритетами напрями, механізми і заходи довгострокової дії, спрямовані на формування стійкої та захищеної фінансово-економічної основи функціонування аграрного сектору. Така стратегія охоплюють комплекс інституційних, фінансових, правових, організаційних та інвестиційних інструментів, які забезпечують мінімізацію внутрішніх і зовнішніх ризиків, стабілізацію грошових потоків, підвищення платоспроможності та інвестиційної привабливості аграрних товаровиробників, а також зміцнення їхньої конкурентоспроможності на внутрішніх і зовнішніх ринках. Вона передбачає

Рис. 2. Система методологічного забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу

Джерело: розроблено авторами

Рис. 3. Елементи стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу на національному рівні

Джерело: розроблено авторами

узгодження інтересів держави, приватного бізнесу та фінансових інституцій у процесі розвитку аграрного виробництва, що є основою для підвищення рівня продовольчої безпеки країни та забезпечення сталого розвитку.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки теоретико-методологічного характеру:

1. Визначено, що фінансово-економічна безпека суб'єктів агробізнесу – це стан системи, сформований економічним і фінансовим потенціалом та ефективними заходами керуючого впливу, що дозволяє досягати поставлених стратегічних цілей, нейтралізуючи негативні впливи з боку зовнішнього та внутрішнього середовища, тим самим зберігаючи необхідний для подальшого розширеного розвитку «запас міцності».

2. Запропоновані основні елементи механізму методологічного забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу, які враховують інтеграцію дій державних, громадських, господарських та інших структур, у симбіозі з потребами

суб'єктів агробізнесу дозволяють своєчасно усувати виклики просторового та галузевого середовища та визначати потребу в актуальних інструментах виявлення та усунення існуючих загроз.

3. Розроблена стратегія забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів агробізнесу на національному рівні включає цільові орієнтири, завдання та форми регуляторного впливу на турбулентні події та фокусує увагу на просторових та інституційних особливостях розвитку аграрних товаровиробників, що дозволяє формувати інструменти для мінімізації ризиків та підвищення стійкості суб'єктів агробізнесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. Планування економічної безпеки підприємств. Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2014. 150 с.
2. Економічна безпека підприємництва в Україні: монографія / Г.В. Ситник, Г.В. Блакита, Н.М. Гуляєва та ін. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. 284 с.

3. Економічна безпека України в умовах довготривалої війни. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua>.

4. Зоря О.П., Бардіна Т.О., Радіонова Я.В. Інноваційний розвиток аграрного виробництва як стратегічний напрям забезпечення інвестиційної привабливості сільських територій. *Інфраструктура ринку*. 2021. Вип. 53. С. 14–19.

5. Кіржецький Ю.І., Кіржецька М.С. Методичні засади оцінювання економічної безпеки підсистем реального сектору економіки. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 14. С. 195–201.

6. Кліпун А.І. Особливості оцінки економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. Т. 2. № 1 (41). С. 44–49.

7. Коваленко О. В., Яценко Л. О. Діагностика стану фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств. *Облік і фінанси*. 2021. № 1 (91). С. 52–60.

8. Кубай О.Г., Заставнюк О.А. Удосконалення фінансово-економічної безпеки в системі антикризового управління аграрного підприємства. *Агросвіт*. 2022. № 4. С. 68–78.

9. Кухар О.В. Принципи ідентифікації загроз та стану економічної безпеки аграрних підприємств. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2023. № 5–6. С. 17–22.

10. Правдюк Н.Л., Мулик Я.І. Управління фінансовою безпекою підприємств: обліково-аналітичний аспект: монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 224 с.

11. Соломіна Г.В. Забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємництва: навч. посіб. Дніпро: ДДУВС, 2018. 234 с.

12. Potapyuk I.P. Theoretical and methodological foundations of the formation of the mechanism for ensuring the economic security of the enterprise. *Economic Forum*. Lutsk: Research Institute of Lutsk National Technical University, 2020. No. 4. pp. 125–130.

REFERENCES:

1. Aref'yeva O.V., Kuzenko T.B. (2014), Planuvannya ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv [Planning of economic security companies]. Kyiv: Vyd-vo Yevrop. un-tu, p. 150.

2. Sytnyk H.V., Blakita H.V., Huliayeva N.M. (2020). Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva v Ukraini: monohrafiia [Economic security of entrepreneurship in Ukraine: monograph]. Kyiv: Vyd-vo Yevrop. un-tu, 284 p.

3. Ekonomichna bezpeka Ukrayiny v umovakh dovhotryvaloyi viyny [Economic security of Ukraine

in conditions of long-term war]. Available at: <https://niss.gov.ua>.

4. Zoria O.P., Bardina T.O., Radionova YA.V. (2021) Innovatsiynyy rozvytok ahrarynoho vyrobnytstva yak stratehichnyy napryam zabezpechennya investytsiynoyi pryvabylyvosti silskykh terytoriy [Innovative development of agricultural production as a strategic direction for ensuring the investment attractiveness of rural areas]. *Infrastruktura rynku*, no. 53, pp. 14–19.

5. Kirzhetskyi Y.I., Kirzhetska M.S. (2018). Metodychni zasady otsiniuvannya ekonomichnoi bezpeky pidsystem realnoho sektoru ekonomiky [Methodological principles of assessing the economic security of subsystems of the real sector of the economy]. *Ekonomika i suspilstvo*, vol. 14, pp. 195–201.

6. Klipun A.I. (2018). Osoblyvosti otsinky ekonomichnoi bezpeky silskohospodarskykh pidpriemstv [Features of assessment of economic security of agricultural enterprises]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka"*, vol. 2, no. 1 (41), pp. 44–49.

7. Kovalenko O.V., Yashchenko L.O. (2021). Diahnostyka stanu finansovoi bezpeky silskohospodarskykh pidpriemstv [Diagnostics of the state of financial security of agricultural enterprises]. *Oblik i finansy*, no. 1 (91).

8. Kubai O.G., Zastavniuk O.A. (2022). Udoshkonalennia finansovo-ekonomichnoi bezpeky v systemi antykrizovoho upravlinnia ahrarynoho pidpriemstva [Improvement of financial and economic security in the system of crisis management of an agricultural enterprise]. *Agrosvit*, no. 4.

9. Kukhar O.V. (2023). Pryntsypy identyfikatsii zahroz ta stanu ekonomichnoi bezpeky ahrarynykh pidpriemstv [Principles of identification of threats and the state of economic security of agricultural enterprises]. *Aktualni problemy innovatsiynoi ekonomiky ta prava*, no. 5–6, pp. 17–22.

10. Pravdjuk, N.L. Mulyk, T.O. and Mulyk, Ja.I. (2019), Upravlinnja finansovoi bezpeky pidpriemstv: oblikovo-analitychnyj aspekt [Management of financial security of enterprises: accounting and analytical aspect]. Kyiv: "Tsentri uchbovoi literatury", 224 p.

11. Solomina, H.V. (2018), Zabezpechennia finansovo-ekonomichnoi bezpeky pidpriemnytstva [Ensuring the financial and economic security of entrepreneurship: training]. Dnipro: DDUVS, 234 p.

12. Potapyuk I.P. (2020), Theoretical and methodological foundations of the formation of the mechanism for ensuring the economic security of the enterprise, *Economic Forum*. Lutsk: Research Institute of Lutsk National Technical University, vol. 4, pp. 125–130.